

УДК 364.05(045)

КЛІВІДЕНКО Л.М.

кандидат економічних наук, доцент

**ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ: ДЖЕРЕЛА, ФОРМИ ТА МЕТОДИ**

В статті розглянуто сучасний стан соціального захисту населення України, джерела фінансування соціального захисту та форми фінансування. Особливу увагу приділено бюджетній, страховій, благодійній та комерційній формі фінансування соціального захисту населення України. Відмічено, що система соціального захисту залежить від національного фактора, оскільки на сучасному етапі Україна переживає період ринкової трансформації, намагаючись створити соціально-орієнтовану економіку.

Ключові слова: соціальний захист, страхові фонди, джерела фінансування соціального захисту, форми фінансування соціального захисту

The modern state of social defence of population of Ukraine, source of financing of social defence and form of financing is considered in the article. The special attention is spared the budgetary, insurance, eleemosynary and commercial form of financing of social defence of population of Ukraine. It is marked, that the system of social defence depends on a national factor, as on the modern stage Ukraine experiences the period of market transformation, trying to create the socially oriented economy.

Keywords: social defence, insurance funds, sources of financing of social defence, form of financing of social defence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні зміни, які відбуваються в Україні пов'язані з багатограними та корінними економічними перетвореннями, які суттєво впливають на соціальні відносини у суспільстві. Багатогранні та докорінні економічні перетворення вплинули на соціальні відносини в Україні. Реформування цих відносин в Україні не завжди відбуваються у тому ж самому напрямку й з тією ж швидкістю, що й економічні реформи, що призвело до значної соціальної диференціації населення, падіння рівня його життя, зниження соціальної захищеності громадян та їхньої невпевненості в майбутньому.

Тому, одним із актуальних питань сьогодення є удосконалення системи соціального захисту населення, яке повинно базуватись на покращенні фінансування конкретних заходів, передбачених відповідними державними програмами, які, в свою чергу, мають сприяти розвитку економіки та піднесенню рівня життя населення,

його соціального захисту.

В умовах економічних перетворень корінним чином змінені механізми фінансування соціального захисту населення, роль і функції держави, підприємств та інших суб'єктів. Сучасна соціальна політика держави насамперед передбачає створення належних умов для збільшення доходів населення як вихідних джерел забезпечення достатнього рівня життя та соціального захисту громадян. З цією метою вона інтегрується у систему стратегії економічних реформ та реалізується узгоджено із заходами грошово-кредитної, фіскальної, економічної політики, заходами стимулювання економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвинених країнах світу вкладення у соціальний захист ототожнюються з інвестиціями в людський капітал – один з визначальних факторів забезпечення національної конкурентоспроможності. Слід зауважити, що за останні роки в Україні спостерігається значне посилення уваги до вирішення соціальних проблем з боку Президента, Верховної Ради України та уряду, в окремих напрямках вже досягнуто позитивних зрушень. Проблематика державних фінансів привертає увагу багатьох представників фінансової науки. Серед визначних вітчизняних вчених слід виділити внесок В.Л. Андрущенка, О.Д. Василика, М.І. Карліна, В.М. Федосова та інших. Великий вклад у вирішення теоретико-методичних питань соціального захисту населення та його фінансового забезпечення вносять науковці, серед яких можна виокремити праці Д.П. Богині, Н.П. Борецької, С.А. Вегери, І.Ф. Гнибіденко, В.Г. Єременко, Е.М. Лібанової, В.О. Мандибури, Б.О. Надточія, О.Ф. Новікової, В.Й. Плиси, І.Я. Саханя, М.П. Шавариної, Ю.О. Шклярського, С.І. Юрія.

Незважаючи на великий інтерес з боку суспільства, вітчизняної науки і практики, питанням соціального захисту населення приділяється недостатня увага. Станом на сьогоднішній день, як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин залишаються невирішеними ряд проблем, що негативно відбивається на рівні соціально-економічного розвитку країни та добробуті її громадян. На рівні держави не відпрацьовано комплексний підхід щодо поліпшення фінансування системи соціального захисту, внаслідок чого розробка фінансової політики у соціальній сфері здійснюється без належного обґрунтування, достатньої організаційно-правової та фінансової бази. Крім того, практично відсутня адекватна методологічна і статистична бази для подібних досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим залишаються не достатньо дослідженими питання формування комплексу методичних прийомів оцінювання поточного рівня інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств, обчислення оптимального обсягу інвестицій, що спрямовуються на впровадження

інновацій на підприємствах, вибору видів інновацій у виробничій діяльності разом з розробкою науково обґрунтованих методів та прийомів підвищення конкурентоспроможності продукції тощо.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження сучасного стану соціального захисту населення України, джерел його фінансування та форм фінансових важелів держави.

Викладення основного матеріалу. Так, у процесі розподілу ВВП частина його вартості у вигляді обов'язкових внесків на державне пенсійне та соціальне страхування підприємствами сфери матеріального виробництва перераховується у Пенсійний фонд України, фонди загальнодержавного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими народженням та похованням;
- медичне страхування;
- страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття [1, с. 139-140].

На цьому етапі розподілу формується майже половина обсягів державних соціальних фондів.

Зважаючи на безперервність розподільчих процесів, формування і використання коштів, які спрямовуються на соціальний захист населення, здійснюються безперервно, характеризуються масштабністю, охоплюють практично всіх суб'єктів відносин.

Особливо хочемо акцентувати увагу на взаємозв'язку між бюджетами та соціальними фондами як державними інституціями, котрі забезпечують абсолютну більшість соціальних виплат.

Так, за рахунок бюджетних коштів, з одного боку, здійснюється пряме фінансування державних соціальних фондів на суму перевищення їхньої видаткової частини над доходною. З іншого боку – з бюджету усіх рівнів забезпечується опосередковане поповнення коштів соціальних фондів у процесі бюджетного фінансування окремих суб'єктів, зокрема при нарахуванні і виплаті заробітної плати у бюджетних установах, адже ці установи як на оплату праці, так і для відрахувань до пенсійного й інших соціальних фондів отримуються з бюджетів [2, с.18].

Спостерігається і зворотний зв'язок між бюджетами і соціальними фондами, коли кошти останні опосередковано повертаються до бюджетів у вигляді податків, обов'язкових і неподаткових платежів за рахунок спеціальних джерел. Це найчастіше відбувається у процесі виплати заробітної плати працівників закладів соціального забезпечення та утримання з них податків.

Різні підходи до перерозподільчих процесів передбачають надходження до соціальних фондів за рахунок коштів тих же соціальних фондів. Наприклад, нарахування на заробітну плату закладів соціального страхування здійснюється за рахунок коштів соціального страхування:

- державний і місцеві бюджети;
- державні соціальні фонди;
- благодійні фонди;
- кошти суб'єктів господарювання [3, с. 24].

Сформована в Україні система розподілу і перерозподілу ВВП

передбачає наступні джерела фінансування соціального захисту населення (рис. 1).

Наявність сукупності джерел передбачає використання різних форм фінансування соціального захисту населення (див. рис. 1), до яких ми пропонуємо відносити:

- бюджетну;
- страхову;
- благодійну;
- комерційну.

Бюджетна форма передбачає покриття частини видатків на соціальний захист населення за рахунок коштів Державного і місцевих бюджетів.

Відповідно до чинного законодавства за рахунок бюджетних коштів фінансуються такі групи видатків:

1. Соціальний захист у випадку непрацездатності;
2. Соціальний захист пенсіонерів;
3. Соціальний захист ветеранів війни та праці;
4. Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді;
5. Соціальний захист безробітних;
6. Допомога у вирішенні житлового питання;
7. Соціальний захист інших категорій населення;
8. Дослідження і розробки у сфері соціального захисту;
9. Інша діяльність у сфері соціального захисту [4, с. 129].

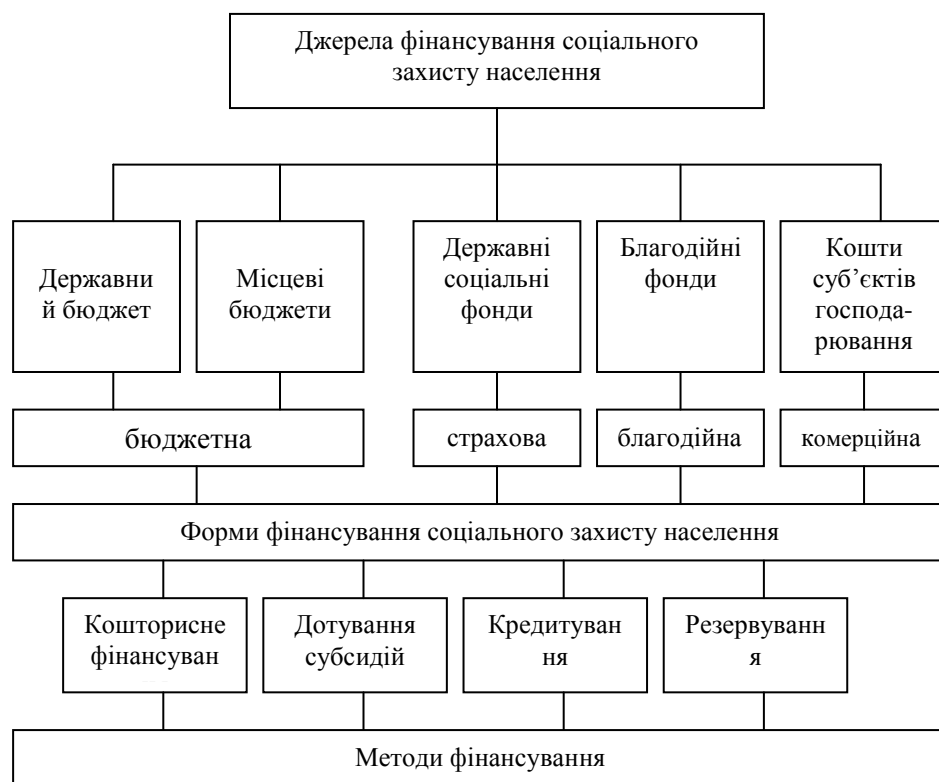

Рис. 1. Взаємозв'язок джерел, форм і методів фінансування соціального захисту

Особливістю бюджетної форми фінансування є те, що вона охоплює понад 100 видів соціального захисту населення.

Другою важливою формою фінансування є страхова. Особливістю страхової форми є те, що державні цільові фонди такого виду формуються страховим методом за рахунок обов'язкових і необов'язкових страхових внесків. Ця форма доповнює бюджетну й охоплює Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [5, с.124].

Функціонування державних соціальних страхових фондів базується на принципах страхування і охоплює усіх юридичних та фізичних осіб.

Третьою формою є благодійна, пов'язана з існуванням добродійних фондів, які функціонують на засадах спонсорства і добродійності.

До четвертої форми відносимо комерційну, яка пов'язана з існуванням комерційних структур і забезпечується за рахунок комерційних джерел.

У процесі фінансування соціального захисту населення використовуються різні методи. На нашу думку, можна виокремити чотири таких методи:

- 1) кошторисне фінансування;
- 2) дотування та субсидіювання;
- 3) кредитування;
- 4) резервування.

Кошторисне фінансування пов'язане з виділенням коштів на соціальний захист установам на основі їхніх планів, які називаються кошторисами. Таке фінансування характерне для бюджетної та частково страхової форми. Інші методи можуть використовуватися у процесі застосування будь-якої форми залежно від виду, мети та суб'єкта фінансування.

Основними джерелами фінансування соціального захисту населення виступають кошти Державного і місцевих бюджетів, страхових фондів, тоді як кошти отримані з інших джерел є лише доповнюючим фінансовим ресурсом.

Найважливішою формою фінансового забезпечення соціального захисту населення є бюджетне фінансування, суть якої полягає в організації грошових відносин, які виникають між державною, з одного боку і юридичними та фізичними особами, – з іншого, з метою спрямування та використання грошових коштів централізованого фонду держави на підвищення рівня життя, задоволення суспільних потреб і забезпечення інших державних заходів у галузі соціального захисту [6, с. 14].

У широкому розумінні з бюджетним фінансуванням пов'язані теоретичні дослідження розподільчих процесів й організації грошових відносин з приводу використання централізованого фонду грошових коштів держави – бюджету.

У вітчизняних наукових джерелах наявні визначення кошторисного фінансування не завжди формально відповідають нормам чинного бюджетного законодавства, яке передбачає, щоб власні надходження бюджетних установ соціального захисту населення повинні зараховуватися до спеціального фонду бюджету і використовуватися як бюджетні асигнування. Поряд з цим, за своїм змістом кошторисне фінансування є

ширшим поняттям, ніж бюджетне, оскільки пов'язане з рухом грошових коштів, які надходять з того чи іншого бюджету і коштів, які установа соціального захисту населення отримує, здійснюючи свою неприбуткову діяльність.

Висновки. Враховуючи на ці аспекти, пропонуємо власний підхід до трактування сутності кошторисного фінансування, за допомогою якого дане поняття розглядається як спрямування грошових коштів, акумульованих з різних джерел фінансування, на покриття потреб бюджетних установ соціального захисту населення та виконання ними основних функціональних завдань.

Зіставляючи різні точки зору, ми вважаємо, що кошторисне фінансування можна вважати формою бюджетного фінансування тільки частково – в частині коштів, які виділяються бюджетним установам соціального захисту населення із загального фонду Державного чи місцевого бюджетів. Кошторисне фінансування пов'язане з акумуляцією грошових коштів, різних за джерелами походження і формами фінансового забезпечення (бюджетне фінансування, некомерційне самофінансування). Найважливіше завдання кошторисного фінансування полягає у забезпеченні потреб у необхідних обсягах коштів бюджетних установ соціального захисту населення, достатніх для виконання ними функціональних завдань.

Однак, кошторисне фінансування у сфері соціального захисту населення використовується обмежено. Воно стосується тільки установ і заходів соціального забезпечення та соціального захисту, зокрема утримання стаціонарів при протезуванні, будинків-інтернатів для малолітніх інвалідів, на навчання та трудове влаштування інвалідів, на будинки-інтернати АПК, будинки-інтернати престарілих й інвалідів системи соціального захисту, територіальні центри і відділення соціальної допомоги на дому, утримання апарату міністрів, інших центральних органів виконавчої влади та місцевих органів, що займаються питаннями соціального захисту населення, фінансування різноманітних програм і заходів у галузі соціального захисту населення.

Більшість видатків бюджетів на цілі соціального захисту населення пов'язані з адресними виплатами у вигляді субсидій, допомог, пенсій, компенсацій тощо. У даному випадку суб'єктами відносин є, з одного боку – держава чи органи місцевого самоврядування, а з іншого – фізичні особи. Це вимагає напрацювання відповідних методів фінансування, адекватних його змісту та призначенню.

Особливі форми фінансування використовують Пенсійний фонд України, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, які відповідають змісту, завданням та характеру їхньої діяльності. Вони теж пов'язані з адресністю, індивідуальним підходом до кожного отримувача коштів.

Система соціального захисту залежить від національного фактора, оскільки на сучасному етапі Україна переживає період ринкової трансформації, намагаючись створити соціально-орієнтовану економіку. Метою цього етапу є економічне зростання, збалансованість між суспільною інтеграцією та соціальною мобільністю. А це можливо лише при втручанні держави у соціальну сферу з метою оптимізації фінансових ресурсів в інтересах підвищення рівня добробуту суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гончаров Ю.В. Система соціальних пільг у контексті стратегії стабілізації / Ю. В. Гончаров, І. В. Щербина // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №12. – С.138-145.
2. Рибак С.О. Фінансове забезпечення модернізації соціального захисту населення / С. О. Рибак // Фінанси України. – 2013. – №1. – С.7-21.
3. Клименко А. Соціальна складова реформування фінансової системи в частині Податкового кодексу України / А. Клименко // Україна: аспекти праці. – 2011. – №8. – С.21-26.
4. Колосок А.М. Адресна матеріальна допомога як елемент соціально відповідальної держави / А. М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №12. – С.127-131.
5. Сімкіна О.В. Змістовне наповнення поняття «соціальна політика»: державно-управлінський аспект / О. В. Сімкіна // Економіка & держава. – 2012. – №11. – С.122-125.
6. Транченко Л.В. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства / Л. В. Транченко // Економіка & держава. – 2012. – №4. – С.12-15.